

## ישיבת הפתל - ירושלים

### שיחת הגאון הרב אביגדר הלוי נבנצל שליט"א

### לפרשת חקת תשע"ט<sup>1</sup>

### חשובונו של עולם

#### חשבון לטווח ארוך

הפסוק אומר: "על כן יאמרו המשלים באו חשבון, תבנה ותכונן עיר סיחון" (במדבר כא, כז). בפשוט, "המשלים" הם מושלי המשלים, ו"חשבון" היא העיר שכבש סיחון ממלך מואב (ע' בתרגום אונקלוס ובמפרשים, שכולם ביארו באופן זה)<sup>2</sup>. אבל חז"ל הוציאו מקרא זה מידי פשוטו, ודרשו כך: "על כן יאמרו המשלים - אלו המושלים ביצרים". ומה הם אומרים? - "באו חשבון. בואו ונחשב חשובונו של עולם, הפסד מצוה כנגד שְׂכָרָה, ושכר עבירה כנגד הפסדה" (כ"ב עה, ב).

והנה, בדרשה זו מבואר מי הם 'המשלים', ומה פירוש דברי המושלים 'באו חשבון'. ואולם, לא מופיע בדרשת חז"ל הביאור למילים הראשונות שבפסוק - "על כן". מה פירוש "על כן"? כלומר: כיצד נובע הענין של "באו חשבון" מן הענין שנזכר לפניו? הרי בפסוקים הקודמים מדובר על מלחמת ישראל בסיחון. ואם כן, מה שייך לומר אחרי זה, "על כן יאמרו המושלים ביצרים, בואו ונחשב חשובונו של עולם, הפסד מצוה כנגד שְׂכָרָה, ושכר עבירה כנגד הפסדה"? מה הקשר בין ענין זה למלחמת ישראל בסיחון? ומדוע לא ביארו חז"ל גם תיבות אלו?

נראה שחז"ל לא ביארו תיבות אלו, כיון ששני הענינים קשורים באופן פשוט, וכל אדם יכול להבין מעצמו את הקשר. וכך הוא ביאור הדברים: הרי הענין שעליו מדובר בתחילה הוא, ש"סיחון מלך האמרי... נלחם במלך מואב הראשון, ויקח את כל ארצו מידו" (במדבר כא, כז), ולאחר זמן באו ישראל ולקחו מסיחון את אותה ארץ שכבש ממואב. נתאר לעצמנו מה אמרו כולם בהתחלה, לאחר נצחוננו של סיחון על מואב. ודאי אמרו: "וואוו! איזו הצלחה! איזה נצחון מזהיר לסיחון! הכל בגלל הגאוניות הצבאית שלו או בגלל הצבא הגדול והחזק שלו!" כך מן הסתם אמרו האנשים, וכך מן הסתם אמרו גם הפרשנים המדיניים והצבאיים, שתמיד "יודעים הכל". ואולם מה היתה האמת? בגלל מי באמת אירע הנצחון הזה? הנצחון אירע בגלל ישראל, ולא בגלל חכמתו הצבאית של סיחון! לישראל היה אסור להלחם במואב, שהרי נצטוו: "אל תצר את מואב ואל תתגר בם מלחמה" (דברים ב, ט). לכן שלח ה' את סיחון לכבוש את מואב, כדי שיהיה מותר לישראל לכבוש את ארץ מואב מיד סיחון, כמו שאמרו חז"ל: "עמון ומואב טהרו בסיחון" (חולין ס, ב), שע"י שכבש סיחון את ארץ מואב מהמואבים, הותר לישראל לכבוש ארץ זו מיד סיחון. לכן מסר ה' את מואב ביד סיחון, בשביל ישראל, ולא בגלל סיחון.

זהו שאמרה התורה, "על כן יאמרו המשלים באו חשבון, תבנה ותכונן עיר סיחון". פירוש הדברים לפי דרשת חז"ל: "על כן - בעקבות נצחון סיחון על מואב, ואח"כ נצחון

ישראל על סיחון ולקחת ארץ מואב מידו - יאמרו המושלים ביצרים: בואו ונחשב חשובונו של עולם, הפסד מצוה כנגד שְׂכָרָה, ושכר עבירה כנגד הפסדה". מה הקשר? הקשר הוא, שמכל הסיפור הזה יש להסיק שאין להעריך מאורעות במבט לטווח קצר, אלא רק במבט לטווח ארוך. בהתחלה חשבו שהשעה משחקת לסיחון, ולבסוף התברר שהכל לא היה בשבילו, אלא בשביל ישראל. הלקח שצריך ללמוד מכך כל מי שמחשב את דרכיו הוא, שגם בתחום הרוחני צריך להביט על המאורעות באופן זה. לא להסתכל לטווח הקצר - שלפעמים אני מרויח בעולם הזה מן העבירה - אלא להסתכל לטווח הארוך, על ההפסד שיהיה לי מזה בעולם הבא, (ולפעמים גם בעולם הזה, בזמן מאוחר יותר). לחשב הפסד מצוה (בטווח הקצר) כנגד שכרה (בטווח הארוך), ושכר עבירה (בטווח הקצר) כנגד הפסדה (בטווח הארוך). לטווח הארוך - תמיד המצוה משתלמת, והעבירה אינה משתלמת.

#### **בְּפֶרֶחַ רְשָׁעִים כְּמוֹ עֵשָׂב, וַיִּצְיָאוּ כָּל פְּעֻלֵי אָוֶן - לְהִשְׁמָדָם עַד־יָד**

יש עוד פרשה בתורה, דומה לזו שלנו.

התורה מספרת: "וַיְהִי בַיּוֹם אֲמַרְפֶּל מֶלֶךְ שִׁנְעָר, אֲרִיזֵן מֶלֶךְ אֱלֹסַר, כְּדָרְלֵעָמֶר מֶלֶךְ עֵילָם, וְתַדְעֵל מֶלֶךְ גֹּיִם, עָשׂוּ מִלְחָמָה אֶת כָּרַע מֶלֶךְ סֹדֶם, וְאֶת בְּרִשַׁע מֶלֶךְ עַמְרָה, שִׁנְאָב מֶלֶךְ אֲדָמָה, וְשִׁמְאָבֶר מֶלֶךְ צְבוֹיִים, וּמֶלֶךְ בְּלַע הֵיאָ צֶעֶר... אֲרַבְעָה מְלָכִים אֶת הַחֲמִשָּׁה" (בראשית יד, א-ט). במלחמה זו נופלת העיר סדום בשבי לידי ארבעת המלכים. גם לוט ומשפחתו נופלים בשבי, שכן לוט התגורר אז בסדום. בעקבות זאת מתערב אברם העברי במלחמה, כדי להציל את לוט בן אחיו מן השבי. אברם מצליח לגבור על ארבעת המלכים, ולשחרר את לוט ובני סדום מן השבי.

חז"ל מוסרים לנו, שעיקר הסיבה בגללה באו אמרפל וחבריו מבבל (ארץ שנער) עד לארץ כנען להלחם שם בחמשת המלכים, לא היה בגלל איזה סכסוך מדיני כפי שנראה מפשוטו של מקרא, אלא המניע העיקרי היה להלחם על ה' ועל משיחו. רצו להלחם נגד אברהם ונגד האמונה שהוא מפיץ בעולם (מדרש תנחומא שם, ו). אמרפל, אמרו חז"ל, "הוא נמרוד, שאמר לאברהם פול לתוך כבשן האש" (רש"י). [ובגמרא אמרו בלשון אחרת קצת: "שאמר והפיל לאברהם אבינו בתוך כבשן האש" (עירובין נג, א)]. לכן נקרא נמרוד "אמרפל" - אמר פול. הרי שאמרפל נסה כבר פעם להרוג את אברהם, ועכשיו הוא מנסה פעם נוספת להרוג אותו ולעקור את האמונה באלקי אברהם מהעולם. [לכן לקחו את לוט בשבי, כי חשבו שהוא אברהם, לפי שהיה דומה לו בקלסתר פניו (זוהר ח"א פו, ב)].

אלא שלפני שאברהם מנצח את אמרפל, התורה מונה

לאחר מלחמת העולם השנייה אפשר להוסיף ולומר עוד, שא"י כמעט נפלה בידי הגרמנים ימ"ש, והיה צורך בכמה מקומות שקודם כמעט לא שמעו עליהם, וגם אח"כ כמעט לא שמעו עליהם, כמו מלטה וגיברלטר, ועוד כמה מקומות בריטיים, שיצילו את א"י, אחרת היתה נופלת ביד הצוררים. ובאמת, לאחר מלחמת העולם השנייה כמעט לא נשאר שריד מהקיסרות הבריטית. רק כמה מקומות נשארו בידם, וכל שאר המושבות יצאו משליטתם. ממש כמו אצל סיחון, שבטווח הקצר היה נראה שהשליטה על חשבון ניתנה לו בשבילו, אבל בטווח הארוך התברר שהכל היה בשביל ישראל, ולא בשביל סיחון.

### יעקב ועשו - מי הוא הפעיל האמיתי?

התורה אומרת על יעקב ועשו: "וַיְהִי עֵשָׂו אִישׁ יָדָע צִיד אִישׁ שֶׁדָּה, וַיַּעֲקֹב אִישׁ תָּם יָשֵׁב אֲהָלִים" (בראשית כה, כז). מפשוטו של מקרא מתקבלת תמונה, כאילו עשו הוא אדם פעיל מאד, ויעקב אדם לא פעיל. יושב כל היום על הרשב"א ועל הריטב"א, ולא עושה כלום. ואולם, אם מסתכלים היום במבט לאחור, מי באמת עשה ומי לא עשה, רואים שמכל הפעילות וההתרוצצות של עשו לא יצא כלום, ואילו יעקב ה"בטלן", הוא זה שבנה בנינים אמיתיים ונצחיים. יעקב שעסק בתורה - בנה עולמות. בנה את עצמו, ובנה את כלל ישראל. הוא הבונה האמיתי. לולא התורה של יעקב, כלל לא היו מכירים היום את עשו! רק בגלל התורה של יעקב, יודעים שהיה פעם אדם אחד שקראו לו עשו. כל הפעילות של עשו היא כקצף על פני מים, אין לה שום קיום ושום הצלחה.

לכן מתרגם אונקלוס, "אִישׁ יָדָע צִיד" - "גִּבְרַת נְהַשְׁרִיכָן". כלומר, נח ויב ט ל<sup>4</sup> (תוס' ב"ק צב, בד"ה דרש"י). [או לפי גירסה אחרת, "נְהַשְׁרִיכָן", בדל"ת, שמשמעו: נח ויב ט, ואינו עוסק בכלום (תוס' שם, ותוס' ב"ב קלט, א ד"ה בשרכא)]. למה עשו הוא "נְהַשְׁרִיכָן"? הרי הוא פעיל מאד! יוצא לשדה ופועל! אלא שעם כל הפעילות שלו, ועם כל ההתרוצצות שלו, הוא לא בונה כלום. ההתרוצצות שלו היא הבל, והבנינים שהוא בונה הם בנינים של תוהו. הכל זמני, בלי שום משמעות של נצח.

צריך לראות תמיד מה הנצחי, לא לראות את הזמני. זה הוא חשבוננו של עולם. כל מה שבעולם הזה הוא זמני, ומה ששייך לעולם הבא הוא נצחי. התורה והמצוות, הכל בבחינת נצח. "לְמַעַן יֵאָרְיֶיךָ יְמֵיךָ" (דברים ה, טו), אמרו חז"ל, "לעולם שכולו ארוך" (קדושין לט, ב). כי בעוה"ז - הכל הוא רק לטווח הקצר. הטוב הארוך הוא רק בעוה"ב. זה החשבון שצריך לעשות. לא מה אני משיג מבחינת עולם הזה, אלא מה אני משיג מבחינת עולם הבא, מה נצחי במעשים שלי ומה לא נצחי, זה הוא "חשבוננו של עולם".

השיחה נערכה לפי שטחיות הבנתו של העורך,  
וכל טעות או חסרון יש לתלות בעורך בלבד.

כמה השגים שהשיג אמרפל במלחמתו: "וַיִּפּוּ אֶת רַפְּאִים בְּעֶשְׂתֵּרֶת קַרְנִים, וְאֶת הַזּוּזִים בְּהֶם, וְאֶת הָאִיִּים בְּשִׁנְה קַרְיָתִים, וְאֶת הַחַרְי בְּהַרְרָם שְׁעִיר... וַיִּפּוּ אֶת כָּל שְׁדֵה הָעֵמְלָקִי, וְגַם אֶת הָאֲמֹרִי הַיֵּשֵׁב בְּחַצְצֵן תְּמָר" (בראשית יד, ה-ז). לשם מה התורה מפרטת את כל הכיבושים הללו? איזה משמעות יש להם עבורנו?

נראה שהתורה רוצה להראות, שהרשעים הללו שבאו על ה' ועל משיחו, מה הם עשו בעצם? - פינו את הארץ למשפחתו של אברהם אבינו! כל הכיבושים הללו הם הכנה למה שישראל יקבלו:

"אֶת רַפְּאִים בְּעֶשְׂתֵּרֶת קַרְנֵים" - זו ארץ עוג, שנאמר עליה "הֲהוּא יִקְרָא אֶרֶץ רַפְּאִים" (דברים ג, יג, ועי' רש"י שם), "היא אותה שנתתי לאברהם" (רש"י שם), וניתנה לנחלה לבני גד.

"וְאֶת הַזּוּזִים בְּהֶם" - אלו הם הזמזומים (רש"י), שניתנה ארצם לנחלת בני עמון (דברים ב, יז-כא). והעמונים הרי הם מבני לוט (בראשית יט, לח), ממשפחת אברהם.

"וְאֶת הָאִיִּים בְּשִׁנְה קַרְיָתִים" - זו הארץ שניתנה לנחלת בני מואב (דברים ב, ט-יא), שגם הם מבני לוט (בראשית יט, לז), ממשפחת אברהם.<sup>3</sup>

"וְאֶת הַחַרְי בְּהַרְרָם שְׁעִיר" - זו הארץ שקיבל עשו (דברים ב, ה), שגם הוא נכד של אברהם. אמנם לא נכד כך נחמד, אבל בכל זאת - נכד של אברהם.

"וַיִּפּוּ אֶת כָּל שְׁדֵה הָעֵמְלָקִי" - גם עמלק, כמה שאינו רצוי, גם הוא צאצא של אברהם, שהרי הוא נכד של עשו (בראשית לו, יב).

"וְגַם אֶת הָאֲמֹרִי הַיֵּשֵׁב בְּחַצְצֵן תְּמָר" - היא עין גדי (רש"י), בארץ יהודה, שבודאי שייכת לבני אברהם. התורה מראה לנו, שהרשעים הללו שעלו להלחם על ה' ועל משיחו, מה הם עושים בפועל, בלי לדעת? - מפנים את הארץ לטובת אברהם אבינו ומשפחתו, שנגדם הם באו להלחם!

בדומה למה שמוזכר בפרשתנו, אפשר ללמוד גם מכאן, לא להסתכל על הרגע, על נצחונות גדולים של אמרפל או של מישהו אחר. כי "בְּפִרְחֵי רִשְׁעִים כָּמוֹ עֵשָׂב, וַיִּצְיָצוּ כָּל פְּעֻלֵי אֲוֶן - לְהַשְׁמֵד עֲדֵי עֵד" (תהלים צב, ח). כל ההצלחה של הרשע וכל מה שהוא פורח ומציץ, זה רק כדי "לְהַשְׁמֵד עֲדֵי עֵד", וכדי שה"צֵדִיק בְּתֵמָר יִפְרָח" (שם, יג). ובמקרה שלנו - כדי שישראל יקבלו את ארצם.

### הקיסרות הבריטית - בשביל הצלת עם ישראל

מקרה דומה לזה אפשר היה לראות גם בדורנו. אם מישוהו היה שואל לפני מאתיים שנה, למה אנגליה זוכה לשלוט על כל כך הרבה מקומות בעולם, (כפי שהיה אז), באפריקה ובאסיה, באמריקה ובאוסטרליה ובכל מקום - לא הייתי יודע להשיב על כך. הייתי אומר: כנראה שעשו איזו מצוה, והקב"ה משלם להם את שכרם בעולם הזה. אח"כ, לאחר מלחמת העולם הראשונה, התשובה היתה כבר יותר ברורה: כדי לגרש את הטורקים מארץ ישראל, להצהיר את הצהרת בלפור, ולהכניס כמה יהודים לארץ. הם לא מילאו את התפקיד הזה בשלמות, אבל משהו הם עשו, אז כנראה שבשביל זה היה צורך שיהיה להם שלטון כזה.

1. לדעת הרב שליט"א, בכל פרשה בתורה יש קשר או הקבלה בין תחילת הפרשה לסופה. [מאמרו של הרב בענין זה פורסם בכתב העת "ירושתנו", כרך ג' (תשס"ט) עמ' קי"ח. כתב עת זה יוצא לאור פעם בשנה ע"י "מכון מורשת אשכנז" (בני ברק), ובו מחקרים וסקירות בתורתם של חכמי אשכנז, אורחותיהם ומנהגיהם].
- הקשר בפרשת חקת לדעת הרב שליט"א: "זאת התורה אדם פי ימות באהל" (במדבר יט, יד), [אין דברי תורה מתקיימין אלא במי שממית עצמו עליה (ברכות סג, ב)] ⇔ "על פן יאמרו המושלים באו חשבון" (שם כא, כז). [בואו ונחשב חשבוננו של עולם, הפסד מצוה כנגד שכרה, ושכר עבירה כנגד הפסדה (ב"ב עח, ב)]. הקשר הוא: צריך לחשב חשבוננו של עולם, שכר מצוה והפסדה, לכן ימית עצמו בעסק התורה.
- קשר נוסף: "ושנף את הפנה... את ענה ואת בשרה ואת דמה על פניו ואת ידיו ואת רגליו ואת כל עמו, עד בלתי השאיר לו שריד" (שם כא, לה).
- קשר נוסף: "ושנף את הפנה לעניו... על פניו ואת ידיו ואת רגליו ואת דמה על פניו ואת ידיו ואת רגליו ואת כל עמו, עד בלתי השאיר לו שריד" (שם יט, ה) ⇔ "פי אש יצאה מחשבון, להקה מקרנת סיחון, אקלה ער מואב" (שם כא, כח).
- קשר נוסף: "אשר לא עלה עליה על" (שם יט, ב) ⇔ "ויפנו ויעלו הדרך הפשוט" (שם כא, לג).
- קשר נוסף: "אשר לא עלה עליה על" (שם יט, ב) ⇔ "וניתם, אבד חשבון" (שם כא, ל), פירש"י: "וניתם - מלכות ועול שהיה למואב בחשבון אבד משם... ניר לשון מלכות ועול וממשלת איש". ע"ש.
2. אלא שנחלקו המפרשים, מתי אמרו המושלים את משלם. האם לפני מלחמת סיחון במואב (רש"י, ספורנו), או לאחריה (רמב"ן). וכן נחלקו למי אמרו המושלים את דבריהם. לאמוריים (רש"י, אב"ע, רמב"ן), או למואבים (ספורנו). וכן נחלקו בפירוש המשל עצמו - "באו חשבון, תפנה ותפונן עיר סיחון" - למה בדיוק הכונה (ע"י במפרשים).
3. וע"י רש"י ורמב"ן (דברים ב, י) שנחלקו בשאלה, האם ארצות אלו שניתנו לעמון ומואב הן מכלל הארץ שהובטחה לאברהם אבינו בברית בין הבתרים, "לזרעך נתתי את הארץ הזאת" (בראשית טו, יח-כא), או שארצות אלו אינן מכלל הארץ המובטחת לאברהם.
4. צ"ע, איך תרגם אונקלוס כן, והרי דרכו תמיד לתרגם את המילים כפי משמעותן המדויקת, או לכל היותר כפי תוכן הענין, וכאן הפסוק והתרגום הם לכאורה דבר והפכו, שהרי הפסוק אומר שעשו היה איש ציד, והתרגום אומר שהיה נח ובטל.
- וכנראה שאונקלוס סבר כפי שביאר הרשב"א (בתשובה ח"א סי' קס"ד), שעשו היה "אדם בטל שאין לו מלאכה, אלא כאחד השרים שהם נוחין, ומתעסק בציד לתענוג". והיינו, שאונקלוס אכן תרגם את עומק הענין, למה היה עשו איש ציד, ומחמת מה עסק בעיסוק זה. וזהו שתרגם "איש ציד" - "גבר נחשירכן". כי עיסוקו של עשו בציד לא היה עיסוק חיובי של בנין ויצירה, אלא עיסוק של בטלה והפגת השעמום.